УДК 37.037; 373.013.77; 37.042

Новицький Ю.В.

Особистісні прояви схильності до стресу в системі формування компетенцій майбутніх фахівців

Розглянуто та проаналізовано гендерні особливості в проявах залежностей схильності до стресу студентів на етапі набуття фахової освіти.

Ключові слова: *індивідуальні властивості, схильність до стресу, гендерні відмінності.*

Новицкий Ю.В. Личностные проявления склонности к стрессу в системе формирования компетенций будущих специалистов.

Аннотация. *Рассмотрено и проанализировано гендерные особенности в проявлениях зависимостей склонности к стрессу студентов на этапе приобретения профессионального образования.*

Ключевые слова: *индивидуальные свойства, склонность к стрессу, гендерные отличия.*

Novitsky Y. Personal expression of inclination to stress under process of forming of future specialists' competence.

Annotation. *Examined and analyzed: gender pacularities of students in their expressions of inclinations to stress during professional education.*

Key words: *individual characteristics, inclination to stress, gender differences.*

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до підвищення ефективності підготовки фахівців в системі професійної освіти вимагають реалізації двох основних складових в процесі набуття фахових компетенцій. Перша складова – розробка та реалізація педагогічних впливів в широкому розумінні технологічного процесу підготовки майбутніх фахівців. Друга – визначення та врахування індивідуальних проявів особистісних властивостей, психічних якостей та рис характеру, що дає можливість ефективно реалізовувати педагогічні методи та прийоми в освітянському процесі.

Індивідуальні особливості лежать в основі всіх процесів, що спрямовані на реалізацію потреб людини та суспільства. В дослідженнях багатьох фахівців реалізація індивідуальних потреб пов'язується з мотиваційними проявами [4] як на біологічному, так і на соціальному рівні. Проте, дослідження детермінуючих відносин між факторами, які, у відповідності до теорії потреб [3] пов'язують міжрівневі взаємодії [7] в формуванні особистісних компетенцій і мають переважно теоретичний характер. Більшість таких досліджень пов'язана з розв'язанням проблем, що виникають в процесі педагогічної діяльності, зокрема, в галузі фізичної культури через вдосконалення аспектів професійної підготовки педагогів. При цьому, в процесі набуття фахових компетенцій, виноситься за рамки проблема ефективності педагогічних взаємовідносин учня з педагогом, при яких необхідно враховувати мотиваційні складові обох сторін та індивідуальні прояви психічних якостей вчителя та учня, тобто чинників, що визначають особистості вихователя та учня, систему їх взаємовідносин. Це одна група проблем на шляху підвищення ефективності узагальненого педагогічного процесу.

До другої можна віднести чинники фахової придатності педагога – ефективне володіння професійними знаннями, вміннями та навичками через прояв своєї індивідуальності, зокрема, стресову стійкість в соціальних та професійних відносинах педагогічного процесу.

На перше місце необхідно ставити саме володіння в якості динамічної складової в застосуванні різноманітних підходів та методів виховання, а не знання, вміння та навички самі по собі. Володіння ґрунтується на досвіді застосування вище згаданих складових професіоналізму в технологічному процесі формування фахівця взагалі, а не тільки в галузі фізичного виховання і спорту. Проте, вказана галузь вимагає подальшого аналізу специфічних ускладнюючих відносин в компонентах фахової придатності педагога через ефективність застосування аналізу та врахування придатності учня до обраних методів навчання, розвитку та вдосконалення спортивних або інших

специфічних здібностей. Це не тільки когнітивні прояви особистості, а ще необхідні природні задатки в проявах фізичної працездатності, адаптивність до фізичних та психічних навантажень, реалізація індивідуальних психічних властивостей через прояви специфічних психічних якостей.

Аналіз останніх публікацій фахівців в галузі соціологічних досліджень, медицини та фізичної культури показує вкрай незадовільний стан здоров'я шкільної та студентської молоді. Він пояснюється впливом комплексу деструктивних факторів соціального, екологічного, економічного та педагогічного характеру [6, 8]. Їх узагальнений вплив на шкільну та студентську молодь може зводити нанівець ефективність сучасних педагогічних методів формування компетенцій в професійній освіті через деструктивний вплив виникаючого стрес-синдрому у тих, хто навчається.

Нові вимоги до особи молодої людини, які виникають в динамічному процесі навчання, накладаються на ритм сучасного життя, який постійно прискорюється і заставляє організм підсвідомо, а особистість свідомо, шукати шляхи пристосування до вимог, що виникають в навколишньому середовищі та в соціумі.

Враховуючи індивідуальні особливості та шляхи набуття компетентності фахівця, узагальнена взаємодія фенотипічно-адаптивного (спадковість та пристосування до середовища існування), біологічного (властивості особистості), особистісного (психічні якості, уподобання, прагнення, звички) та професійного (здібності, знання, навички) рівнів [7] на шляху професійного зростання, потребує аналізу міжрівневих взаємодій критеріїв, які можуть надати ефективний вибір шляхів і методів педагогічного впливу та розкрити індивідуальні професійні можливості в обраній професії.

Мета роботи. Визначення детермінуючих відносин між психофізіологічними властивостями майбутніх фахівців та схильністю до стресу в системі набуття та реалізації фахової придатності.

Завдання роботи. Для досягнення мети роботи вирішувались наступні завдання: 1. Визначались основні психофізіологічні прояви та схильність до

стресу у представників контингенту, що досліджувався. 2. Визначались гендерні відмінності в проявах зазначених ознак. 3. Аналізувались кореляційні зв'язки та детермінаційні залежності психофізіологічних ознак з протилежними ступенями схильності до прояву стресових реакцій.

Методи та організація досліджень. В дослідженні приймали участь 136 магістрів 6 курсу Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут".

67 представників чоловічої та 69 жіночої статі за допомогою анонімного анкетування були обстежені методами диференційної психології для визначення ступеня прояву індивідуальних психофізіологічних властивостей та емоційних проявів в психомоторній, інтелектуальній, комунікативній сферах життєдіяльності за методикою В.М.Русалова [1]. Разом з тим визначались прояви схильності до стресу за методикою Дж. Тейлора в адаптації Т.А.Немчина [2].

Обробка отриманих результатів проводилась за допомогою пакету програмного забезпечення STATISTIKA із застосуванням кореляційного та регресійного аналізу з визначенням множинних та частинних кореляційних і детермінаційних зв'язків відповідного порядку.

Результати дослідження та їх обговорення. Визначення ступеня психофізіологічних проявів за формально-динамічними властивостями [1] показало стан активності студентів вищого навчального закладу технічного профілю в психомоторній, інтелектуальній, комунікативній та емоційній сферах своєї життєдіяльності. Цілком зрозумілим є факт, що вказані ознаки відбивають специфіку навчального навантаження закладу, в якому 5-6-років проводять студенти. Цей період характеризується становленням молодої людини в якості особистості, майбутнього професіонала обраного фаху, в неї закінчується період формування потреб, уподобань, звичок і т. п., тобто закладаються прояви деяких рис характеру у відповідності до вимог обставин, які виникають в професійній, соціальній або побутовій сферах життєдіяльності.

Таким чином, аналізуючи отримані показники, можна скласти узагальнену картину сформованості уподобань, прагнень, звичок та бажань, що закладаються в поведінку молодої людини на протязі придбання фахової освіти під впливом загально освітянського процесу, педагогічних та соціальних умов набуття фахової придатності в обраному закладі.

Отримані результати були проаналізовані за загально статистичними показниками з визначенням проявів гендерних відмінностей за t-критерієм Стьюдента (табл. 1).

Аналізуючи отримані розрахунки, необхідно відмітити найбільший коефіцієнт варіації в проявах схильності до стресу та в комунікативній активності у представників чоловічої і жіночої статі.

Це засвідчує неоднорідність майбутніх фахівців в проявах вказаних властивостей. Тобто контингент, який готується отримати через місяць-два фаховий диплом обраної професії, по різному готовий до протистояння ускладнюючим факторам, що безумовно виникають на етапі професійної самоактуалізації та реалізації запитів суспільства. Особливо це стосується набуття професійної освіти в фізичному вихованні і спорті, де поєднання теоретичних знань з практичними вміннями виконання спортивних та нормативних завдань являє собою ускладнюючий фактор стосовно набуття особистісної компетентності разом з розумінням прояву стресової стійкості молодих людей до виконання нормативних вимог в системі фізичної культури.

Розглядаючи фізичну активність в якості одного з факторів попередження психосоматичних розладів на фоні стресових впливів сучасного існування людини, серед досліджуваних студентів діагностовано з низьким рівнем психомоторних властивостей (активність, пластичність та швидкість) 6 – 10,5 % чоловіків та 2,9 – 23,0 % жінок.

Таблиця 1.

Показники статистичної обробки гендерних відмінностей в проявах психофізіологічних властивостей магістрів за напрямком спеціальностей “Крмп’ютерні науки”

Психофізіологічні прояви	**стать**	**Середнє значення**	**δ**	**m**	**V (%)**	**t-критерій**
Активність психомоторна	ч	32,2	5,72	0,716	17,78	**3,08**
	ж	29,09	5,92	0,717	20,34	
Активність інтелектуальна	ч	34,03	5,58	0,697	16,39	1,01
	ж	33,11	4,80	0,582	14,50	
Активність комунікативна	ч	33,35	7,54	0,943	22,61	0,28
	ж	33,72	7,57	0,918	22,46	
Пластичність психомоторна	ч	33,72	5,24	0,655	15,52	0,81
	ж	34,48	5,59	0,678	16,21	
Пластичність інтелектуальна	ч	30,24	5,11	0,638	16,89	0,09
	ж	30,32	4,64	0,563	15,31	
Пластичність комунікативна	ч	29,41	6,23	0,779	21,20	0,65
	ж	30,04	4,67	0,566	15,53	
Швидкість психомоторна	ч	34,03	5,97	0,746	17,55	1,71
	ж	32,14	6,71	0,814	20,88	
Швидкість інтелектуальна	ч	34,30	5,54	0,693	16,15	**2,12**
	ж	32,25	5,56	0,674	17,24	
Швидкість комунікативна	ч	31,21	3,11	0,389	9,97	0,71
	ж	31,58	2,84	0,344	9,00	
Емоційність психомоторна	ч	25,30	4,44	0,556	17,56	0,95
	ж	26,10	5,22	0,632	19,99	
Емоційність інтелектуальна	ч	28,04	4,53	0,566	16,15	**3,13**
	ж	30,73	5,33	0,646	17,34	
Емоційність комунікативна	ч	25,44	5,50	0,688	21,62	**3,85**
	ж	29,21	5,74	0,696	19,65	
Загальна адаптивність	ч	212,05	38,79	4,848	18,29	1,6
	ж	201,35	36,74	4,454	18,25	
Схильність до стресу	ч	12,63	6,10	0,763	48,32	**2,37**
	ж	14,83	6,31	0,765	42,58	

Між властивостями, що досліджувались та схильністю до стресових реакцій було проведено кореляційний аналіз, який визначив майже функціональний їх зв'язок за показниками множинних коефіцієнтів кореляції як у представників чоловічої так і жіночої статі (R = 0,96 – 0,99). Проте він проявляє значні гендерні особливості. Розрахунок частинних коефіцієнтів кореляції високого порядку засвідчив відсутність у деяких властивостей статистично достовірного зв'язку із показниками схильності до стресу. Достовірний зв'язок (P < 0,05-0,001) у чоловіків мають активність, швидкість, емоційність психомоторної сфери та пластичність комунікативна. Їх сукупний вклад в стрес-синдром, за даними множинного коефіцієнту детермінації, становить 69 % від загального впливу обраних властивостей особистості (рис.1).

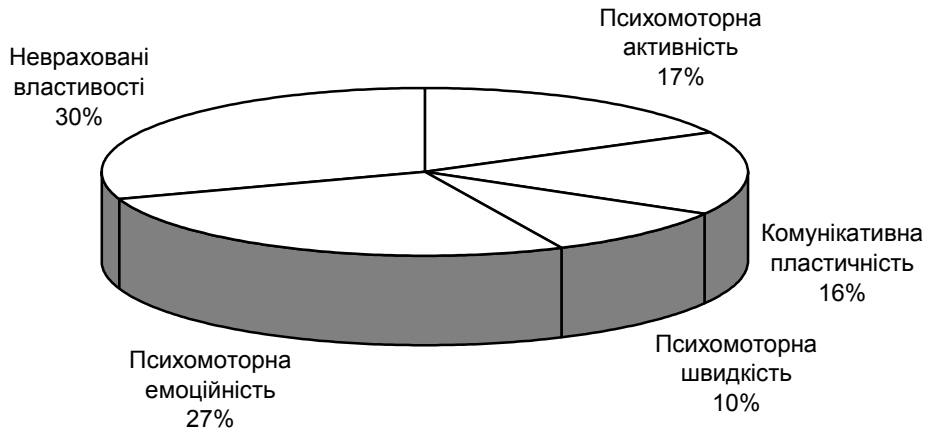

Рисунок 1. Вплив індивідуальних властивостей на схильність до стресу у чоловіків.

У жінок залежність прояву стресових реакцій носить більш комплексний характер. Визначено статистично достовірний зв'язок зі швидкістю та емоційністю в проявах інтелектуальної сфери та швидкістю в комунікативних реакціях, які сукупно лише на 35,4 % визначають вплив на схильність до стресу (рис. 2).

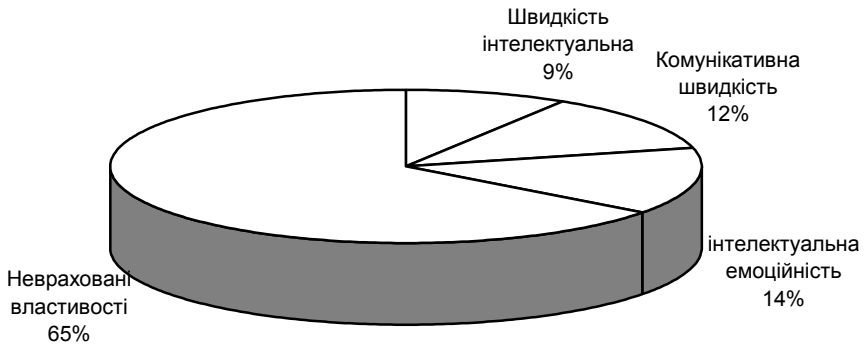

Рисунок 2. Вплив індивідуальних властивостей на схильність до стресу у жінок.

Тобто, приблизно 65 % впливу на прояви стресових реакцій у жінок мають чинники, які лежать поза межами досліджуваних психофізіологічних властивостей і притаманні особливостям суто психічних процесів.

Проте аналіз зв'язків індивідуальних властивостей серед представників, які відрізняються схильністю до стресових проявів з одного боку та стресовою стійкістю з іншого, визначив у чоловіків першої групи достовірний позитивний зв'язок з психомоторною активністю сумісно з пластичністю та емоційністю в комунікаційних відносинах, а у чоловіків другої групи – стресова стійкість забезпечується зв'язками з пластичністю в психомоторній, інтелектуальній та комунікативній сферах разом з активністю та емоційністю в інтелектуальних проявах. При чому тільки інтелектуальна пластичність проявляє позитивний зв'язок, а інші – негативний.

У представників жіночої статі схильність до стресових реакцій відбивається зв'язками з швидкісною активацією в основних сферах діяльності, а стресова стійкість проявами в інтелектуальній сфері з позитивною психомоторною активністю (табл. 2).

Таблиця 2.

Детермінаційні зв’язки стресових проявів з психофізіологічними властивостями особистості (P < 0,05-0,001)

Чоловіки				**Жінки**			
Корел.	**Схильні до стресу ($D_{1.234}$ = 0,818)**	**Корел.**	**Стійки до стресу ($D_{1.23456}$ = 0,960)**	**Корел.**	**Стійки до стресу ($D_{1.23456}$ = 0,980)**	**Корел.**	**Схильні до стресу ($D_{1.234}$ = 0,835)**
+	Активність психомоторна	_	Активність інтелектуальна	_	Активність інтелектуальна	_	Швидкість інтелектуальна
+	Пластичність комунікативна	_	Пластичність комунікативна	+	Активність психомоторна	+	Швидкість комунікативна
+	Емоційність комунікативна	_	Пластичність психомоторна	+	Швидкість інтелектуальна	+	Швидкість психомоторна
		+	Пластичність інтелектуальна	_	Пластичність інтелектуальна		
		_	Емоційність інтелектуальна	_	Емоційність інтелектуальна		

Висновки. Прояви психофізіологічних властивостей особистості, що відбивають активність в основних сферах життєдіяльності випускників технічного ВНЗ, проявляють гендерний характер:

1. Статистично достовірні відмінності визначені в проявах психомоторної активності, швидкості інтелектуальних процесів, емоційності в інтелектуальних та комунікативних відносинах.

2. Реакція на стресові фактори у чоловіків і жінок має залежність від різних складових, які ґрунтуються на достовірній залежності від властивостей особистості.

3. Схильність до стресу у жінок в більшій мірі пов’язана ніж у чоловіків з факторами, що виходять за рамки основних психофізіологічних властивостей.

Перспективи подальших досліджень. Аналіз зв’язків властивостей індивідуальності з особистісними проявами надає можливість визначення детермінаційних залежностей учнівської та студентської молоді в особистісних проявах, мотивації до видів діяльності, зокрема в провадженні здоров’язберігаючих технологій засобами фізичної культури і спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Диагностика здоровья. Психологический практикум / Под ред. Г.С.Никифорова. – СП-б.: Речь, 2007. – С. 290 – 298.
2. Диагностика здоровья. Психологический практикум / Под ред. Г.С.Никифорова. – СП-б.: Речь, 2007. – С. 693 – 695.
3. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. / А. Г. Маслоу // Пер. с англ. – СПб.: Питер.- 2003. – 392 с.
4. Мунтян В.С. Особенности формирования положительной мотивации студентов к физическому воспитанию / В.С.Мунтян // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2012. – Вип. 98. Т. 1. – С. 174-178.
5. Новицький Ю.В. Концептуальні засади формування професійної компетентності в фізичному вихованні і спорті / Ю. В. Новицький // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2012. – Вип. 98. Т. 1 – С. 179-183.
6. Новицький Ю.В. Порівняльна характеристика морфо-функціонального стану студентів за період 1981-2009 рр. / Ю. В. Новицький // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім.. М.П.Драгоманова: зб. наукових праць. – 2010. – Вип. 7. – С. 204-207.
7. Новицький Ю.В. Формування культури здоров'я в галузі "Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини" / Ю. В. Новицький // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім.. М.П.Драгоманова: зб. наукових праць. – 2010. – Вип. 8. – С. 110-112.
8. Шкребтій Ю.М. Фізичне виховання в системі освіти України / Ю.М.Шкребтій // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім.. М.П.Драгоманова: зб. наукових праць. – 2010. – Вип. 8. – С. 219-222.